

variables

Segregació i capital social

vista prèvia >

La segregació és un dels elements que més condiciona les societats. Quan persones que s'assemblen s'agrupen, les actituds i els comportaments de les persones poden variar. Depenent de com es configuri l'espai —l'urbanisme, els llocs públics, els serveis...— es determinarà també quin tipus de persones hi viuen i quin tipus de relacions es creen. Tot plegat afecta el capital social i, consegüentment, el comportament polític i electoral de les persones.

Toni Rodon

Professor de Ciència Política a la UPF

@tonirodon

Molt sovint, en les classes de Comportament Polític i Opinió Pública de la Universitat Pompeu Fabra pregunto als alumnes si, quan siguin més grans i arribin a la vida 'adulta'—sigui el que sigui el que vol dir això—, creuen que viuran en un lloc on bona part dels seus veïns votaran igual que ells. En primera instància, la pregunta els sorprèn, no només perquè no s'han ni plantejat aquest pas —són joves i les capacitats econòmiques solen ser limitades, per dir-ho suau— sinó per la impossibilitat de saber què vota el veí, atès que el sufragi és secret. Just després, els ensenyo uns mapes amb resultats electorals de qualsevol dels municipis de la geografia catalana. En aquests mapes s'hi sol veure que els resultats dels partits polítics estan geogràficament concentrats, és a dir, alguns partits ho fan bé en alguns llocs del territori, però no tan bé en d'altres. Com a resultat, bona part dels alumnes se n'adonen ràpidament de la resposta a la pregunta. En efecte, no poden saber què vota el veí, però en funció d'on poden acabar vivint, en poden tenir una idea força precisa.

I heus aquí la gràcia de l'exercici: fer-los reflexionar que les preferències o les actituds polítiques no

estan distribuïdes aleatòriament en l'espai que ens envolta. Si comencem una ruta a peu des del centre de qualsevol ciutat catalana fins a un barri dels afores, els 'grups de gent' que ens hi trobarem aniran canviant. Amb més o menys intensitat, hi veurem paisatges físics i humans diversos. A vegades aquestes diferències, en lloc d'esdevenir-se gradualment, s'observen de cop i volta. Tots aquells que han anat als EUA ho hauran vist: travesses un carrer i sembla que siguis en un món completament diferent.

Tot plegat succeeix per l'anomenada segregació espacial o segregació geogràfica. El fenomen de la segregació es refereix a la separació de grups socials en l'espai o, en termes tècnics, a la distribució no aleatòria de grups humans amb característiques socioculturals concretes. La segregació, un fenomen àmpliament estudiat especialment als EUA des de la Segona Guerra Mundial, s'ha associat a nombrosos efectes negatius.¹ En els últims anys s'ha posat especial èmfasi en les externalitats negatives que

la segregació té sobre el capital social i les actituds públiques. En aquest article fem un breu repàs a la qüestió i n'intentem destriar el gra de la palla.

Distincions conceptuals de les «segregacions»

Abans d'endinsar-nos en les seves conseqüències, convé fer alguna distinció conceptual. Quan es parla de segregació és habitual referir-se al contingut polisèmic del fenomen. Així, la segregació té una dimensió vertical i una d'horitzontal. Per segregació vertical es fa referència a la distribució desigual de grups socioeconòmics en la jerarquia de poder. Per exemple, si la classe política està dominada per un grup ètnic concret —«els blancs»—, mentre la major part de la societat és d'un altre grup racial o ètnic —«els negres»—, es pot afirmar que el país està segregat verticalment. Un argument semblant es pot utilitzar si s'agafen altres categories, des del nivell educatiu al sector professional. Si la classe dirigent està formada només o gairebé exclusivament per homes, també ens trobem amb segregació vertical, en aquest cas per qüestió de gènere.

¹ NIGHTINGALE, *Segregation: A global history of divided cities*; MUSTERD, *Handbook of urban segregation*.

La completa paritat de gènere a les institucions pot no eliminar altres vectors de segregació vertical, com el racial o l'educatiu

La segregació vertical està íntimament lligada a la idea de la representació descriptiva. Així, si la segregació vertical no existís o fos lleu, els agents amb un poder jeràrquicament superior s'assemblarien a les persones a qui representen o sobre les quals ostenten aquest poder. Per exemple, la paritat de gènere a les institucions busca no només que les polítiques públiques que es dissenyin tinguin —més— perspectiva de gènere, sinó que el poder s'assembli més a la societat a la qual busca representar. En última instància, la consideració normativa de la segregació vertical, sobre quin nivell estem disposats a tolerar, depèn dels vectors de desigualtat que considerem justos o injustos. Per naturalesa és també una qüestió multidimensional i, per tant, de la prioritització que es donen a certs temes. Seguint amb l'exemple, la completa paritat de gènere a les institucions pot no eliminar altres vectors de segregació vertical, com el racial o l'educatiu.

Amb tot, és important distingir conceptualment els diferents termes, atès que poden tenir un impacte diferencial en el capital social i en les actituds públiques.

L'altre tipus de segregació és l'horitzontal. En aquest cas, en lloc d'haver-hi relacions de jerarquia entre els diferents grups, la paritat de poder és la que preval, com a mínim a nivell teòric. Hom sovint considera que la segregació en la distribució horitzontal de tasques és també un problema a afrontar. Per exemple, en qüestions de gènere s'observa que hi ha una especialització en moltes tasques ocupacionals. Així, mentre que en el món laboral les dones s'ocupen més de qüestions sobre la cura de les persones, els homes estan sobrerrepresentats en el món de la indústria.² Val a dir que, malgrat que en el pla teòric el poder dels grups en la segregació horitzontal és semblant, en el pla pràctic això és rarament així. La concentració de dones en determinats sectors ocupacionals acostuma a produir-se en aquells àmbits on els sous són més baixos i les condicions més precàries. Per tant, de facto hi ha segregació horitzontal i vertical.

Aquesta és precisament la situació de partida quan ens referim a la

2 ANKER, «Theories of occupational segregation by sex: An overview».

segregació geogràfica i espacial. Els grups humans es troben distribuïts en l'espai de forma no aleatòria i, per tant, sovint es creen llocs en les nostres ciutats i pobles on popularment s'hi afegeix un adjectiu, —amb un cert estereotip negatiu associat—: «el barri dels marroquins», «el barri dels xinesos»... La segregació geogràfica, empena a l'extrem, comporta la guetització dels entorns. El món immediat de referència per a les persones s'empetiteix i, encara que de tant en tant hom pugui sortir de la bombolla, la majoria de relacions socials, humanes, simbòliques i econòmiques es produeixen en aquell espai concret en el qual es (con)viu.³

Entre el contacte i l'estranyesa

Abans d'endinsar-nos en la manera com la segregació geogràfica afecta el capital social, convé tenir en compte dues eines analítiques més, que sovint es confonen o s'ignoren parcialment. Parlem de l'anomenada teoria del contacte i de la teoria de

3 ENOS, *The space between us: Social geography and politics*.

En el món de l'esport s'ha trobat que barrejar grups amb cultures diferents té efectes positius en la convivència entre els dos grups

l'amenaça de grup, ambdues sorgides del camp de la psicologia social. Vegem-les.

La teoria del contacte va aparèixer després de la Segona Guerra Mundial, sobretot gràcies a l'empenta del que se'n considera el creador, Gordon Allport.⁴ La idea essencial de la teoria, sovint també anomenada del contacte entre grups, és que els prejudicis, la discriminació i els estereotips negatius es poden reduir i fins i tot minimitzar gràcies al contacte entre persones i grups diferents.⁵ Per tant, si per exemple tenim una ciutat amb alts nivells de segregació entre la població immigrada i la població autòctona, i ambdós grups desconfien l'un de l'altre, la millor manera de resoldre la situació, diria la teoria, és barrejar-los i facilitar espais de «mixticitat».

Bona part de les polítiques públiques d'integració van en aquesta direcció. Per exemple, en el món de l'esport s'ha trobat que barrejar grups amb cultures diferents té efectes positius en la convivència entre els

dos grups.⁶ O quan els estudiants universitaris han de compartir habitació amb companys amb diferents trets racials o ètnics, comparat amb aquells que conviuen amb estudiants de característiques semblants, tenen actituds més positives respecte la població migrada.⁷

Tanmateix, com bé recordava Allport en nombroses ocasions, el contacte per si mateix no és garantia d'observar una millora en els estereotips negatius o en els prejudicis. A fi i efecte que el contacte funcioni, cal que es garanteixin quatre requisits: primer, els dos grups han de tenir certes característiques similars relacionades amb l'estatus —real o simbòlic; sense aquest estatus equivalent, el contacte serà de jerarquia i, per tant, la millora és més difícil que s'observi. Segon, els grups que estan en contacte cal que persegueixin uns objectius comuns, que sense la cooperació dels grups diferents no es poden assolir —vegi's guanyar un torneig o

aconseguir un determinat canvi legislatiu. Tercer, convé que els grups treballin conjuntament per assolir la fita, és a dir, que hi hagi una barreja efectiva; forçar els grups en un mateix espai, diria Allport, no és condició necessària per a la col·laboració, convé que d'alguna manera es faci un esforç conjunt per assolir l'objectiu. Finalment, la cooperació entre grups diferents necessita d'un cert suport de les autoritats, de les lleis o de la comunitat amb l'objectiu que aquesta cooperació no creï una dinàmica «d'ells i nosaltres» que acabi destruint els efectes positius del contacte.

En la seva formulació original, i aquí es deriva part de la recerca que ha estimulat, no queda clar si convé que tots els supòsits anteriors s'hagin de complir o quines són les conseqüències en cas que només se'n compleixin uns quants. Un cop d'ull als quatre supòsits fa veure ràpidament la dificultat que es compleixin en bona part de les situacions de contacte que es puguin crear socialment. Per exemple, la interacció entre autòctons i migrants rarament es produeix en una situació d'igualtat —simbòlica o real—, la qual cosa pot invalidar,

4 ALLPORT, *The nature of prejudice*.

5 PETTIGREW, «Intergroup contact theory».

6 MOUSA, «Building social cohesion between Christians and Muslims through soccer in post-ISIS Iraq».

7 VAN LAAR, «The effect of university roommate contact on ethnic attitudes and behavior».

No cal anar als EUA per veure el possible efecte de la segregació en condicions humanes bàsiques

d'entrada, els potencials beneficis del contacte.

Paral·lelament, la teoria de l'amenaça de grup, embastada els anys 1950 i 1960 de la mà dels sociòlegs estatunidencs Herbert Blumer i Hubert M. Blalock, ofereix una altra visió del contacte entre grups.⁸ Tot i que hom pugui pensar que aquesta teoria va sortir com a reacció de la teoria del contacte, el cert és que ambdues van viatjar paral·leles fins fa ben poc. La teoria de l'amenaça del grup parteix de la idea que tots nosaltres podem pertànyer a un o més col·lectius amb unes determinades característiques, a les quals els donem més o menys importància segons el context. Així, si una persona és seguidora d'un equip de futbol i entra en un bar on quasi tothom porta una samarreta de l'equip rival, el contrast farà activar la identitat futbolística. Es tracta del que posteriorment els britànics Henri Tajfel i John Turner anomenarien la identitat social,⁹

8 BLALOCK, *Toward a theory of minority-group relations*.

9 TAJFEL; TURNER, «An integrative theory of intergroup conflict».

formada essencialment per l'endogrup —els «nostres» i la «nostra» identitat comuna— i l'exogrup —els «altres» i els trets que identifiquen el grup al qual no pertanyem. La teoria de l'amenaça del grup ens diu que, quan dos o més grups són propers, se n'adonen de les diferències entre «ells» i «nosaltres» i, per tant, mostren recança a col·laborar-hi o, fins i tot, interactuar-hi.

El debat sobre qui té raó és candent. Mentre que per a la teoria del contacte aconseguir espais comuns és una bona via per fomentar valors socials positius, la teoria de l'amenaça de grup ens diu que la proximitat pot tenir conseqüències inesperades i, per tant, la proximitat pot empitjorar els estereotips o prejudicis negatius vers l'altre.

Capital social segregat o integrat?

Com s'ha assenyalat anteriorment, l'estudi sobre l'impacte de la segregació espacial compta amb un bon pedigrí acadèmic. Els estudis fets fins al moment s'han centrat sobretot a estudiar si la segregació geogràfica incrementa la desigualtat

econòmica,¹⁰ si té efectes negatius sobre la salut de les persones¹¹ o si erosiona la convivència entre diferents grups racials o ètnics.¹² Bona part d'aquests estudis, majoritàriament amb els EUA com a cas, troben una resposta no gaire falaguera. Així, hem après, per exemple, que les polítiques urbanístiques de segregació residencial dutes a terme fins a meitat dels anys 1960 al país americà —les anomenades lleis Jim Crow— van tenir un impacte important en les condicions de vida dels afroamericans, un efecte que encara duraria.¹³

No obstant això, no cal anar als EUA per veure el possible efecte de la segregació en condicions humanes bàsiques. Així, a finals del 2023 l'Agència de Salut Pública de Barcelona (ASPB) va publicar l'informe

10 VAN HAM (et. al), *Urban socio-economic segregation and income inequality: A global perspective*.

11 YANG; PARK; MATTHEWS, «Racial/ethnic segregation and health disparities: Future directions and opportunities».

12 BALCELLS; DANIELS; ESCRIBÀ-FOLCH, «The determinants of low-intensity intergroup violence: The case of Northern Ireland».

13 ANANAT; WASHINGTON, «Segregation and black political efficacy»; STEPHENS-DOUGAN, «The persistence of racial cues and appeals in American elections».

L'acumulació de persones sense recursos i de pobresa, en el que són de facto guetos, acostuma no només a crear un espiral de marginació i exclusió, sinó que desconnecta una part de la societat dels afers socials i polítics

anual sobre l'estat de salut de la població de la capital catalana.¹⁴ Segons constava en les dades, una dona nascuda a Ciutat Vella viurà de mitjana uns quatre anys menys que una de Sant Andreu —78,7 versus 82,7 anys. Lògicament, atribuir tota aquesta diferència a la segregació seria poc curós, però de ben segur que el context més immediat hi té a veure. Dit d'una altra manera, si fóssim capaços de traslladar una persona «prototípica» de Ciutat Vella i l'enviéssim a Sant Andreu —per tant, amb noves relacions socials, hàbits relatius al nou entorn...— de mitjana la seva esperança de vida de ben segur que milloraria.

Un procés semblant el veiem en el capital social de la ciutadania. El capital social fa generalment referència a l'existència d'una xarxa de relacions, més o menys institucionals, de reconeixement mutu. En la seva versió en positiu, el capital social està relacionat amb les relacions interpersonals i de confiança, de solidaritat i de suport tàcit i explícit. En la seva versió negativa, el capital

social també pot implicar una xarxa tòxica de relacions, en les quals hi ha normes de control social i s'apliquen penalitzacions a aquells que es desvien d'allò esperat —vegi's, per exemple, la màfia, una estructura amb ampli capital social, que en aquest cas podríem considerar de tipus negatiu.

En la seva definició de capital social, l'estatunidenc Robert Putnam ens alerta que aquell capital social efectivament positiu i productiu per a la societat és aquell que permet passar del *bonding* —interaccions i relacions *dins* del nostre grup— al *bridging* —interaccions i relacions *entre* grups diferents.¹⁵

De quina manera afecta la distribució espacial de les persones al capital social, al tipus d'interacció social que s'observa en una societat? En els últims anys hem après alguns elements que són rellevants a l'hora d'entendre-ho.

Un primer element, amb el qual gairebé tothom hi està d'acord, és en

els efectes perniciosos de la segregació extrema, tant per baix com per dalt de la distribució. Així, l'acumulació de persones sense recursos i de pobresa, en el que són de facto guetos, acostuma no només a crear un espiral de marginació i exclusió, sinó que desconnecta una part de la societat dels afers socials i polítics. Una ullada a un mapa de participació a Catalunya ens il·lustra que les zones més marginals solen ser també les que menys participació electoral registren.¹⁶ Es tracta també d'àrees en les quals l'extrema dreta hi ha fet forat, a Europa,¹⁷ però també a casa nostra. Viure en una zona sense unes condicions dignes empeny moltes persones a la sensació d'aïllament i a la consegüent frustració.

Tanmateix, la guetització també es produeix per la part alta de la distribució, és a dir, entre els més rics —i aquí un apunt important: fixin-se que, malgrat ser gairebé el mateix, aquí no se sol utilitzar una paraula amb

14 ASPB, «Avaluació de la qualitat de l'aire a la ciutat de Barcelona 2023».

15 PUTNAM, *Bowling alone: The collapse and revival of American community*.

16 NEL·LO; GOMÀ, «Geographies of discontent: urban segregation, political attitudes and electoral behaviour in Catalonia»; RODON, «Quan el teu veí és diferent. La relació entre segregació i capital social».

17 VAN LAAR (et. al), «The effect of university roommate contact on ethnic attitudes and behavior».

Posar persones juntes en un mateix espai, com hem vist abans, no és garantia que la societat civil sorgirà

connotacions negatives com gueto. La població amb més poder adquisitiu, en un sistema en què, per a una part de gent, l'habitatge és més aviat un actiu que no un bé de primera necessitat, marxa de certes zones i s'ajunta a d'altres espais, envoltada de persones amb unes característiques socioculturals semblants. En ocasions, es tracta d'un grup que s'aïlla en urbanitzacions, fora dels circuits relacionals habituals. Tal com bé il·lustra Jorge Dioni en el seu *La España de las piscinas*, en aquests barris hi sol predominar una nova cultura política d'individualisme, conservadorisme i manca d'interès per les qüestions públiques.

L'efecte de la segregació sobre la cultura política i les actituds públiques va, però, molt més enllà del que observem en els extrems de la distribució. Sol anar íntimament lligada al model productiu, però també a la manca d'una visió integral de les polítiques urbanístiques: en el cas del nostre país van ser especialment problemàtics els anys del boom immobiliari.

La popularitat dels anomenats Programes d'Actuació Integrada (PAI)

per part de molts ajuntaments va impulsar un creixement immobiliari important. Sovint aquest creixement va prendre la forma de noves construccions sense una visió comunitarista, moltes d'elles allunyades dels nuclis urbans tradicionals. Posar persones juntes en un mateix espai, com hem vist abans, no és garantia que la societat civil sorgirà en forma d'associacions o de participació propública en activitats de la comunitat, sobretot si es comença des de zero. Més aviat hem observat el contrari: zones noves en què, més enllà de l'habitatge, la societat civil hi brilla per la seva absència. Així, no és estrany observar que es tracti de zones en les quals quasi no hi ha entitats o associacions, on el vot a partits conservadors creixi o, per posar un exemple potser més il·lustratiu, on gairebé cada pis hi tingui una alarma posada. Ras i curt, la desconfiança hi sol ser present.

A les nostres ciutats i viles, i amb més o menys intensitat, anem observant una dinàmica en què les possibilitats d'interrelacionar-se amb el diferent —el *bridging*— disminueixen. Cert és que encara queden espais mixtos i que

la situació no és tan greu com en d'altres entorns, però les dinàmiques urbanístiques i de model productiu descontrolat no hi ajuden. En les primeres dècades del segle XXI, per exemple, hem vist com zones senceres de diversos llocs del país es convertien en espais per a turistes o *expats*,¹⁸ amb conseqüències importants sobre l'entorn. No només el preu de l'habitatge s'hi ha disparat, i ha expulsat molta població local, sinó que el tipus de comerç de la zona o fins i tot els usos lingüístics han canviat. En d'altres zones del país, la concentració de població immigrada, sigui a nivell residencial o en escoles —públiques— concretes, ha reforçat els estereotips negatius i ha posat pals a les rodes a la convivència.

En última instància, com ens recordava el polítòleg Jordi Muñoz,¹⁹ la

18 Un expatriat és una persona que resideix de manera temporal o permanent en un país de cultura diferent de la del país on es va educar, va créixer o del que té la residència legal. Per tant, el terme 'expat' és ampli, però en alguns cercles s'ha fet servir, recentment, per a referir-se a persones que formalment treballen per a empreses d'altres països o multinacionals, amb elevat poder adquisitiu, però que resideixen i fan vida a casa nostra.

19 BADIA; PUIG, «Jordi Muñoz: 'Ciudadans creix sobre el desert associatiu'».

Tenir zones descuidades o degradades pot incrementar la sensació que es tracta d'espais perillosos o a evitar, i traslladar-la en part sobre la gent que hi viu

segregació erosiona el teixit social i va trencant els llaços de confiança i solidaritat entre diferents grups. Quan això passa, moviments polítics, des de Ciutadans a l'extrema dreta, s'aprofiten d'aquesta manca d'arrelament o de buit sociocultural. Partits que beuen d'aquest caldo de cultiu de desconexió pública i on el populisme i les passions baixes hi penetren més fàcilment.

Polítiques públiques: què s'hi pot fer?

Hi ha una posició, indirecta però potent per a molta gent, que diu que la llibertat de residència ha de prevaldre en tots els casos i, per tant, evitar la segregació és quelcom que vulnera la llibertat de viure on es vulgui. Sovint hi ha també una visió complementària, tal com es veu a vegades en moltes reunions escolars, que barrejar poblacions diferents només provoca un deteriorament de certa —i pretesa— qualitat. Com va demostrar l'economista estatunidenc Thomas Schelling a finals dels anys 1970, el moviment de persones, fins i tot si no tenen actituds d'exclusió vers l'altre grup,

acaben portant a certs nivell de segregació espacial.²⁰

En un món en què la llibertat de viure on es vol és un valor preuat per a moltes persones, què més s'hi pot fer?

Les línies d'actuació poden anar dirigides cap a diferents àmbits, sent conscients que no es disposa d'una vareta màgica. En primer lloc, tornant a la importància de distingir bé entre la teoria del contacte i la teoria de l'amenaça de grup, és important recalcar que la diferenciació de l'endogrup —nosaltres— versus l'exogrup —ells— no necessàriament necessita la proximitat entre persones o grups humans. La geografia o l'espai també pot tenir aquest rol. Tenir zones descuidades o degradades pot incrementar la sensació que es tracta d'espais perillosos o a evitar, i traslladar-la en part sobre la gent que hi viu. Polítiques públiques que dignifiquin els espais dignifiquen la gent que hi viu, però també milloren les percepcions dels que no hi viuen.

Una segona línia d'actuació pot anar dirigida a enfortir els espais de socialització, és a dir, l'associacionisme, els espais intergrupals o qualsevol element que es preocupi pel bé públic. Si convé, instant que el teixit associatiu surti de la seva zona de confort, arribant a nous públics i zones.

Finalment, potser allò més important és tenir en compte que la relació entre la segregació i el capital social requereix d'una visió integral. Les places, l'ús dels espais públics, la lògica pública en la planificació urbanística o l'impacte de la construcció en l'entorn són aspectes clau per erosionar les conseqüències negatives de la segregació. Construir edificis i places és un element visible, però per aquells que busquen una societat cohesionada, el ciment del capital social és allò que realment dona sentit al paisatge material de la resta. ■

²⁰ SCHELLING, *Micromotives and macrobehavior*.

■ Bibliografia

ALLPORT, Gordon W. *The nature of prejudice*. Cambridge, MA: Perseus Books, 1954.

ANANAT, Elisabeth O; WASHINGTON, Ebonya. «Segregation and black political efficacy». A *Journal of Public Economics*, vol. 93, núm. 5-6, pàg. 807-822, 2009.

ANKER, Richard. «Theories of occupational segregation by sex: An overview». A *Int'l Lab. Rev.*, núm. 136, pàg. 315, 1997.

ASPB. «Avaluació de la qualitat de l'aire a la ciutat de Barcelona 2023» [en línia]. Disponible a: <www.aspb.cat>.

BADIA, Quique; PUIG, Xavier. «Jordi Muñoz: 'Ciudadans creix sobre el desert associatiu'» [en línia]. A *El Temps*, de 13 d'abril del 2018. Disponible a: <www.eltmps.cat>.

BALCELLS, Laia; DANIELS, Lesley-Ann; ESCRIBÀ-FOLCH, Abel. «The determinants of low-intensity intergroup violence: The case of Northern Ireland». A *Journal of Peace Research*, vol. 53, núm. 1, pàg. 33-48, 2016.

BLALOCK, Hubert. M. *Toward a theory of minority-group relations*. Nova York: Wiley, 1967.

BLUMER, Herbert. «Race prejudice as a sense of group position». A *Pacific sociological review*, vol. 1, núm. 1, pàg. 3-7, 1958.

DIONI, Jorge. *La España de las piscinas*. Madrid: Arpa, 2021.

ENOS, Ryan. D. *The space between us: Social geography and politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

MOUSA, Salma. «Building social cohesion between Christians and Muslims through soccer in post-ISIS Iraq». A *Science*, núm. 369 (6505), pàg. 866-870, 2020.

MUSTERD, Sako (ed.). *Handbook of urban segregation*. Edward Elgar Publishing, 2020.

NEL-LO, Oriol; GOMÀ, Aina. «Geographies of discontent: urban segregation, political attitudes and electoral behaviour in Catalonia». A *City, Territory and Architecture*, vol. 5, núm. 1, pàg. 23, 2018.

NIGHTINGALE, Carl. H. *Segregation: A global history of divided cities*. Chicago: University of Chicago Press, 2012.

PETTIGREW, Thomas F. «Intergroup contact theory». A *Annual review of psychology*, vol. 49, núm. 1, pàg. 65-85, 1998.

PUTNAM, Robert. D. *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Nova York: Simon and schuster, 2000.

RODON, Toni. «Quan el teu veí és diferent. La relació entre segregació i capital social». A *Fundació Catalunya Europa*, 2022.

SCHELLING, Thomas. C. *Micromotives and macrobehavior*. Nova York: WW Norton & Company, 2006.

STEPHENS-DOUGAN, LaFleur. «The persistence of racial cues and appeals in American elections». A *Annual review of political science*, vol. 24, núm. 1, pàg. 301-320, 2021.

TAJFEL, Henri; TURNER, John. C. «An integrative theory of intergroup conflict». A AUSTIN, W. G; WORCHEL, S. (eds). *Organizational identity: A reader*, pàg. 56-65, 1979.

YANG, Tse-Chuan; PARK, Kiwoong; MATTHEWS, Stephen. A. «Racial/ethnic segregation and health disparities: Future directions and opportunities». A *Sociology compass*, vol. 14, núm. 1, 2020.

VAN DER WAAL, Jeroen; DE KOSTER, Willem; ACHTERBERG, Peter. «Ethnic segregation and radical right-wing voting in Dutch cities». A *Urban Affairs Review*, vol. 49, núm. 5, pàg. 748-777, 2013.

VAN HAM, Maarten (et. al). *Urban socio-economic segregation and income inequality: A global perspective*. Berlín: Springer Nature, 2021.

VAN LAAR, Colette (et. al). «The effect of university roommate contact on ethnic attitudes and behavior». A *Journal of Experimental Social Psychology*, vol. 41, núm. 4, pàg. 329-345, 2005.